

UDK:619:636.2:576.858

BUZOQLAR ORASIDA INFEKSION ROTAVIRUS VA KORONAVIRUS

Ergashev N.N. - mustaqil izlanuvchi.

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti

Annotatsiya: Ushbu tadqiqotning maqsadi chorvachilik xo'jaliklarida tez-tez uchraydigan, yangi tug'ilgan buzoqlarning o'limiga olib keladigan kasalliklarni o'rganishdan iborat. So'nggi vaqtlarda buzoqlarda uchraydigan bakterial va virusli infeksiyalarni o'rganishda ma'lum yutuqlarga erishildi. Biroq, ushbu kasalliklarga qarshi samarali tizim va usullarni tashkil etish davomida yangi paydo bo'lgan boshqa kasalliklar ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Neonatal davrdagi kasalliklar orasida diareya chorvachilikda asosiy muammo bo'lib, katta iqtisodiy zarar keltiradi. Buzoqlardagi diareya infeksiyon va noinfeksiyon guruhlariga bo'linadi.

Infeksiyon diareya kelib chiqishiga quyidagi patogenlar sabab bo'ladi: *Escherichia coli*, *Salmonella sp.*, *Campylobacter sp.*, *Clostridium perfringens* (C turi), Rotavirus, Coronavirus, Parvovirus, Astrovirus, Calicivirus, Breda virus, *Cryptosporidium*, *Coccidia*, *Giardia* va *Neoascaris vitulorum*. O'rganishlar shuni ko'rsatdiki, infeksiyon diareyaning 75-95% holatlari enterotoksik *E. coli*, rotaviruslar, koronaviruslar va kriptosporidiyalar bilan bog'liq. Rotaviruslar 27-36%, koronaviruslar esa 20-26% holatlarda aniqlangan.

Kalit so'zlar: koronavirus, rotavirus, *Escherichia coli*, yangi tug'ilgan buzoq, antibiotikterapiya.

Rotavirus infeksiyasi. Rotavirus infeksiyasi buzoqlarda asosan neonatal davrning dastlabki uch haftasida uchraydi hamda buzoqlarda diareyani keltirib chiqaradi. Rotaviruslar RNK tarkibli viruslar guruhi bo'lib, reoviruslar oilasiga kiradi. Ular A, B, C, D, E va F guruhlariga bo'linadi.

A guruhi hayvonlar uchun xavfli.

B guruhi odamlar va qisman buzoqlar uchun patogen.

C va E guruhleri cho'chqalar uchun xavfli, D va F guruhleri esa qushlar uchun patogen hisoblanadi.

Kasallikning og'ir kechishi va buzoqlar orasida o'lim quyidagi omillarga bog'liq: immunitet darajasi, virusning organizmga tushgan miqdori, serotipi, ichak mikroflorasi va boshqa omillar.

Patogenez. Rotavirus buzoqlarning ichak devorlarini zararlanishiga olib keladi, bu esa ichaklardagi mavjud elektrolitlar so'rilishini susaytiradi. Natijada ichakda hazm qilish va so'rilish buziladi, bu uzgarishlar diareyaga olib keladi. Suv va elektrolitlarning yetishmasligi kasallikning og'irlashishiga asosiy sabab bo'ladi.

Epizootologiya. Bugungi kunda Serologik monitoring natijalariga ko'ra, rotaviruslar buzoqlarda keng tarqalgan. Rotaviruslar dastlab Mebus va boshqalar tomonidan Nebraska rotavirus serotipi sifatida aniqlangan bo'lib, u keyinchalik vaksina ishlab chiqarishda ishlatilgan. Kasallik asosan buzoqlar hayotning birinchi haftasida kuzatiladi.

Kasallikka chalingan buzoqlar axlati orqali kasallikni tarqatishi mumkin, va tadqiqotlar asosida aniqlangan: klinik jihatdan sog'lom buzoqlarning 20% kasallik tashuvchisi hisoblanadi. Ko'p hollarda, diareya boshqa infeksiyalar bilan birgalikda (masalan, *Cryptosporidium parvum* va *Escherichia coli*) kuzatiladi. Kasallik ko'pincha sut yo'nalishiga moslashgan fermalarda uchrab, tarqalish darajasi 50-100%, o'lim esa 3% ni tashkil qiladi. Kasallik odatda 14 kunlik buzoqlarda kuzatiladi va ichak devorlariga ta'siri uzoq vaqt davom etadi.

Klinik belgilari. Buzoqlarda tabiiy emish refleksi pasayishi, diareya va suvsizlanish asosiy klinik belgilar hisoblanadi. Bundan tashqari, tana haroratining normaga nisbatan ko'tarilishi, haddan tashqari ko'p so'lak ajralishi va sustlik kuzatilishi mumkin. Faqatgina rotavirus bilan zararlangan buzoqlarning tezzagi suvli va sariq tusda bo'ladi. Depressiya, suvsizlanish va shok holatlari odatda 5 kunlik buzoqlarda kuzatiladi.

Diagnostika. Kasallikka chalingan buzoqlardan olingan namunalardan foydalanib, virusni aniqlash mumkin. Diagnostika uchun hozirgi kunda ekspres testlar, ELISA testi va laboratoriya sharoitda GATR, BGAR qo'llaniladi. Aralash infeksiyalar bo'lishi mumkinligi sababli, diareya bilan og'rikan buzoqlarni baktiologik tekshirish ham zarur.

Rotavirus davolash. Rotaviruslar uchun maxsus davolash usuli mavjud emas, ammo bugungi kunda simptomatik davolash qo'llaniladi.

Profilaktika. Rotavirusga qarshi quyidagi profilaktika choralariga qat'iy rioya qilish lozim:

1. Gigiyena: tug'ruq xonasining tozaligi, buzoqlar va sigirlarning iflos muhit bilan aloqasini cheklash choralarini ko'rish, yem xashak hamda buzoqlar sut idishlari va asboblarning gigiyenasiga.

2. Emlash: Bug'oz sigirlar tug'ruqdan 6-4 hafta oldin maxsus emlanishi lozim.

3. Og'iz suti boshqaruvi: Buzoqlarga hayotning dastlabki ikki soatida o'z vaznining 5% ga teng miqdorda og'iz suti berish lozim.

4. Xo'jalikdagi buzoqlar saqlanadigan joylar va atrofini tozalash va zararsizlantirish.

Koronavirus infeksiyasi. Koronavirus infeksiyasi ko'plab mamlakatlarda chorvachilik fermalarida keng tarqalgan bo'lib, buzoqlarda hayotning birinchi 5-21 kunida diareyaning asosiy sababi hisoblanadi.

Etiologiyasi. Koronavirus RNK tarkibli bo'lib, Coronaviridae oilasiga kiradi. U havodan tomchi orqali yuqadigan infeksiya hisoblanadi, o'lchami 80–220 nm. Bu virus kurkalar, cho'chqalar va buzoqlar uchun patogen hisoblanadi.

Epizootologiyasi. Koronavirus infeksiyasi buzoqlar orasida keng tarqalgan bo'lib. 7–10 kunlik buzoqlarda bu virus ko'proq uchraydi va aralash infeksiyalar bilan birgalikda kasallikning og'irlashtiruvchi omiliga aylanadi. Virus buzoqlarda enterokolitni chaqiradi va ichakning gemolitik tugunlarini buzadi, bu esa ichak yaralarining hosil bo'lishiga olib keladi. Aralash infeksiyalarda o'lim darajasi 50% ga yetadi.

Klinik belgilari. Koronavirus infeksiyasi rotavirusga qaraganda og'irroq klinik belgilarni keltirib chiqaradi. Diareya uzoq davom etadi, tezzagi shilimshiq aralash va yashil yoki och qahva rangida bo'ladi. Kasal buzoqlarda depressiya va suvsizlanish

aniq seziladi. Enterit belgilaridan tashqari, yuqori nafas yo'llari zararlanishi, ko'zdan yosh oqishi va yo'tal kuzatilishi mumkin.

Diagnostikasi. Koronavirusni aniqlash uchun kasallangan buzoqlardan olingan yangi namunalardan foydalaniladi. Elektron mikroskopiya, ELISA testi va PZR yordamida tashxis qo'yiladi. Buzoq ichagidan olingan axlat namunasi fluoreсан antitel sinovi uchun qo'llaniladi, chunki koronaviruslar to'qimalarda tez parchalanadi.

Davolash. Koronavirus uchun maxsus davolash mavjud emas, ammo simptomatik terapiya qo'llaniladi.

Profilaktika choralari. Koronavirus infeksiyasi xavfini kamaytirish uchun quyidagi choralar ko'rilishi kerak:

1. Bug'ozlik davrining so'nggi 6 va 3 haftasida vaksina bilan emlash.
2. Buzoqlarni tug'ilganidan keyin og'iz sutiga ega bo'lishini ta'minlash.
3. Giperimmunizatsiyalangan hayvonlardan olingan og'iz sutidan foydalanish.
4. Gigiyenik choralar: buzoqlar joyini toza saqlash, organik moddalarni tozalash va dezinfektsiyalash.

Xulosa. Rotaviruslar va koronaviruslar neonatal buzoqlarda diareyaning asosiy sababchilari hisoblanadi va ular katta iqtisodiy zarar keltiradi. Ushbu infeksiyalarni o'z vaqtida aniqlash va profilaktika choralarini qo'llash kasalliklarning tarqalishini oldini olishda muhim ahamiyatga ega.

Ko'rsatib o'tilgan choralar, buzoqlar orasida infeksiyon kasalliklarni kamaytirish va umumiy sog'lomlashtirish darajasini oshirishga yordam beradi. Kelgusida, ushbu kasalliklarning patogenezi chuqurroq o'rganish va yanada samarali davolash usullarini ishlab chiqish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mishchenko, V. A., Yaremenko, N. A., Getmanskoi, O. I., Pavlov, D. K., & Savin, A. V. (2001). Chorvachilikdagi diareya kasalliklari. Veterinariya, 5-7.
2. Sokolova, N. L. (1993). Koronavirus enteriti laborator diagnostikasi va profilaktikasi.
3. Syurin, V. N., Belousova, R. V., & Fomina, N. V. (1984). Veterinariya virusologiyasi. Moskva.
4. Zelenov, A. E., va boshqalar. (2004). Yangi tug'ilgan buzoqlarda rota- va koronavirus enteritining profilaktikasi. Veterinariya, 4.
5. Babiuk, L. A., Sabara, M. T., & Hudson, G. R. (1985). Hayvonlarda rotavirus va koronavirus infeksiyalari. Progress in veterinary microbiology and immunology.
6. Dennehy, P. H. (2000). Uyda rotavirus va boshqa ichak patogenlarining tarqalishi. Peditrik infeksiyon kasalliklar jurnali.
7. Dhama, K., va boshqalar. (2009). Bovida va boshqa uy hayvonlarida rotavirus diareyasi. Veterinary research communications.
8. Gulliksen, S. M., va boshqalar. (2009). Norvegiyadagi buzoqlardagi diareya xavf omillari. Journal of Dairy Science.

9. Holland, R. E. (1990). Yosh hayvonlarda diareyaning infeksiyon sababchilari. *Clinical Microbiology Reviews*.
10. Lorenz, I., Fagan, J., & More, S. J. (2011). Tug'ilganidan o'tkazishga qadar buzoqlarning sog'lig'i. II. Diareyani boshqarish. *Irish Veterinary Journal*.
11. Lorino, T., Daudin, J. J., va boshqalar. (2005). Fransiyadagi buzoqlarda neonatal diareya sabablari. *Preventive Veterinary Medicine*.
12. Mayameei, A., va boshqalar. (2010). Rotavirus va koronavirus infeksiyalarining buzoqlardagi diareya bilan bog'liqligi. *Comparative Clinical Pathology*.
13. McNulty, M. S. (1983). Rotavirus infeksiyalari epidemiologiyasi. *Annales De Recherches Veterinaires*.
14. Geletu, U. S., va boshqalar. (2021). Buzoqlarda rotavirus va uning zoonotik ahamiyati. *Veterinary Medicine International*.
15. Shapulatova Z. J. et al. Buzoqlarda Rotavirusli Infeksiya //Agrobiotexnologiya va veterinariya tibbiyoti ilmiy jurnali. – 2022. – C. 387-390.
16. Ergashev N.N., Buzoqlar rotavirusli infeksiyasini tarqalish dinamikasini o'rganish natijalari. *Veterinariya meditsinasi jurnal*, 2023. № 3, 110-111 b.
17. Ergashev N.N., Buzoqlar orasida rotavirusli infeksiyalar. *Veterinariya meditsinasi jurnal* (maxsus son 5) (2023, № 5, 291-293 b.).